

RECENZJE, NOTY, SPRAWOZDANIA

Wojciech Włoch, *Pomiędzy czystym prawem a ideą polityczną. Pojęcie konstytucji w doktrynie Hansa Kelsena i Johna Rawlsa*, Toruń 2018, ss. 264

Temat recenzowanej rozprawy, rozumiany jako problem badawczy, z całą pewnością zasługuje na aprobatę. Poruszana problematyka ma duży ciężar gatunkowy, wszak chodzi o pojęcie i funkcje konstytucji. Jego oryginalność w omawianej pracy zasadza się na analizie w świetle teoretyczno-filozoficznym. Takie ujęcie nie było przedmiotem literatury fachowej w polskiej nauce prawa konstytucyjnego. Chodzi o teorie trzech koryfeuszy filozofii prawa, zajmujących się państwowo-prawnymi, ale i etycznymi aspektami życia w politycznej wspólnocie – Immanuela Kanta, Hansa Kelsena i Johna Rawlsa. Analiza pojęcia konstytucji dokonana jest w świetle teorii antynaturalistycznych – rozróżniających wypowiedzi o faktach i wyrażających normy, wiążąc to z odmiennymi wartościami: dokonuje się to w pracy na gruncie normatywizmu Hansa Kelsena i liberalizmu politycznego Johna Rawlsa, z uwzględnieniem wspólnego im punktu wyjścia w postaci myśli filozoficznej Immanuela Kanta. Temat badawczy leży więc na styku filozofii prawa i nauki prawa konstytucyjnego, tworząc określone zręby teorii konstytucji. Autor uczynił przy tym przedmiotem pracy zarówno koncepcje pojęcia konstytucji, jak i teorie je formułujące.

Autor postawił sobie za cel przyjrzenie się raz jeszcze pojęciu konstytucji demokratycznego państwa. Dostrzega łączność prawa i idei politycznej. Rozważania poprowadził od argumentacji Kanta do wyrastających

z niej dwóch dróg – czystej teorii prawa Kelsena i liberalizmu politycznego Rawlsa. W obu ujęciach szczególne miejsce zajmuje konstytucja. Autor analizę i interpretację powyższych teorii podporządkował pytaniu o istotę demokratycznej konstytucji, która „łączy prawną formę z demokratyczną treścią”. Pokazuje, że demokracja konstytucyjna jest zarazem „prawem”, bo funkcjonuje jako powszechnie wiążące prawo wyższe, jak i „ideą polityczną”, bo realizuje określoną koncepcję ustroju politycznego. „Konstytucję – jak stwierdza – powinny przenikać wartości polityczne konstytutywne dla demokratycznej republiki”.

Recenzowana praca ma charakter teoretyczno-filozoficzny. Dotyczy pojęć, zasad i argumentów wypracowanych przez twórców analizowanych teorii, w szczególności udzielania odpowiedzi na pytanie „czym” jest konstytucja. Autor słusznie określa swą metodę analizy jako „rekonstrukcyjno-argumentacyjną”, przez co rozumie wyjście od badanych teorii jako wnikanie w sposób argumentacji umożliwiający rozwiązanie stawianych problemów. Podkreśla znaczenie metody tekstualistycznej, polegającej na analizie i interpretacji tekstów źródłowych, ujmowanych z perspektywy współczesnej filozofii prawa jako sposobu argumentacji. Nie są to więc rozważania dogmatycznoprawne. Nie jest to analiza konkretnych przepisów konkretnych konstytucji, konkretnego orzecznictwa. Rekonstrukcji i analizie w pracy podlega myśl filozoficzna w zakresie, w jakim służy analizie pojęcia konstytucji, czyli pojęcia fundamentalnego dla prawa konstytucyjnego.

Autor podkreśla, że bada „zasięg i produktywność” pojęć wypracowanych przez Kelsena i Rawlsa. Deklaruje intencję badań, by poprzez analizę określonych teorii wykazywać, jakie problemy i zagadnienia teoretyczne wiążą się z pojęciem konstytucji, które wpływają lub mogą wpływać na pojmowanie konstytucji w państwie demokratycznym. W ten sposób autor jasno zakreśla granice prowadzonych rozważań, ograniczając się do pojęć oraz argumentów, pomijając kwestie *stricte* dogmatycznoprawne, socjologicznoprawne i historycznoprawne. Umożliwiło to skupienie się na istocie konstytucji w zakresie fundamentów filozoficznych. W pełni należy zgodzić się z przyjętymi w pracy założeniami metodologicznymi, wyraźnie wyłożonymi we wstępie rozprawy i adekwatnymi do przedmiotu i celu badań.

W zakresie części merytorycznej praca składa się – poza wstępem i zakończeniem – z czterech rozdziałów. Rozdział I poświęcony został konstytucjonalizmowi i idei konstytucji czystej republiki Immanuela Kanta. Rozdział II rozprawy obejmuje konstytucję jako prawniczy typ idealny – pojęcie konstytucji w świetle teorii Hansa Kelsena. Rozdział III rozprawy analizuje problematykę konstytucji jako politycznej idei regulatywnej – konstytucji w świetle teorii Johna Rawlsa. Rozdział IV rozprawy – to problematyka preskryptywnego pojęcia demokratycznej konstytucji.

Praca ma udaną systematykę, przemyślaną i przejrzystą. Dostosowana ona jest do metody analizy. Rozdział I wprowadza w problemy kantowskiego wyjaśnienia, czym jest konstytucja. Rozdział II określa teoretyczną perspektywę, z jakiej Kelsenowska czysta teoria odpowiada na pytanie o pojęcie konstytucji. Rozdział III wprowadza odmienną perspektywę teoretyczną przyjętą przez Rawlasa. Rozdział IV ma charakter podsumowujący, poszukujący odpowiedzi co do komplementarności obu ujęć, choć akcentujących odmiennie właściwości demokratycznej konstytucji i wyrażających odmiennie perspektywy. Widać w tym ujęciu etapy analizy, a tok argumentacji podporządkowany jest tezie pracy. Przyjęta kolejność prezentowanej materii jest więc uzasadniona merytorycznie i metodologicznie. Także wątki wewnątrz rozdziałów są konstrukcyjnie uzasadnione i w odpowiednich proporcjach, wytłumaczalnych zakresem koniecznej analizy. Praca ma harmonijną konstrukcję. W poszczególnych rozdziałach autor na wstępie określił też zakres i cele przeprowadzonej analizy oraz przyjmowane założenia.

Poza częściami merytorycznymi (rozdziałami oraz wstępem i zakończeniem) rozprawa zawiera odpowiednią bibliografię. Łącznie obejmuje ona 226 pozycji literatury przedmiotu, w tym większość w językach obcych (angielskim i niemieckim). Zakres i dobór literatury nie budzą zastrzeżeń. Wybrane pozycje mają istotne znaczenie, nie pełnią roli zbędnych ozdobników erudycyjnych. Charakter bibliografii – z pominięciem aktów normatywnych i orzecznictwa – wynika z faktu przyjęcia wspomnianej wcześniej metodologii i założeń badawczych, ma więc swoje uzasadnienie. Język pracy jest jasny, poprawny. Powoływanie źródeł w rozprawie nie budzi zastrzeżeń. Przywołana w przypisach literatura przedmiotu jest jednak bogatsza niż wykazana w bibliografii.

W rozdziale I („kantowskim”) autor analizuje takie kwestie jak pojęcie nowoczesnego konstytucjonalizmu, pytanie o prymat prawa czy demokracji, kantowskie pojęcie konstytucji i wnioski z rozróżnienia konstytucji jako *respublica noumenon* i *respublica phaenomenon*. W rozdziale II („kelsenowskim”) autor analizuje kolejno prawo jako porządek dynamiczny, prawnologiczne pojęcie konstytucji i normatywistyczną zasadę legitymizacji, konstytucję w znaczeniu prawnopozytywnym i wnioski z pojęcia konstytucji jako typu idealnego. Rozdział III pracy („rawlsowski”) poświęcił autor kolejno analizie liberalnej koncepcji podstawy demokratycznego ustroju, idei częściowego konsensu jako aksjologicznej podstawie porządku konstytucyjnego, istotnym elementem konstytucji i liberalnej zasadzie legitymizacji oraz wnioskowi z pojęcia konstytucji jako idei regulatywnej. Rozdział ostatni (IV) to materie preskryptywnego i deskryptywnego pojęcia konstytucji, proceduralnej teorii demokracji Hansa Kelsena, teorii deliberatywnej Johna Rawlsa i wniosków o preskryptywnym charakterze demokratycznej konstytucji.

Merytoryczna ocena recenzowanej pracy wypada dla autora zdecydowanie pozytywnie. Po książkę może sięgnąć każdy czytelnik, głęboko zainteresowany istotą i funkcją konstytucji.

Wojciech Włoch, *Between the pure law and the political idea. The concept of the constitution in the doctrines of Hans Kelsen and John Rawls*, Toruń 2018, pp. 264

Andrzej Szmyt – prof. dr hab., Katedra Prawa Konstytucyjnego Uniwersytetu Gdańskiego (kierownik katedry).